

YALNIZLIK ÜZERİNE

Özge Soysal

Hemen her şeyin hiç vakit kaybetmeden hızlıca anlamsızlığa düştüğü şu zamanlarda yalnızlık üzerine yazmaya karar verdim. Bunun bir karardan ziyade neredeyse bir gereklilik haline geldiğini de söyleyebilirdim; çünkü yalnızlık, bir psikanalistin odasında sıklıkla kaygıyla, korkuyla, acımayla ya da tedirginlikle bahsi açılan bir konu.

“Yalnızlık defteri bir daha açılmamak üzere benim için kapandı, hayatımda biri var”. Genç yetişkin bir erkeğin bu sözlerini hatırlıyorum. Sanki söz konusu olan bir an evvel kurtulmak gereken bir illetmiş ya da mümkünse haneye bir daha hiç uğramasın istenilen, kapıda bekleyen bir tehlikeymiş gibi. “Yakın çevreme gerçekten ne düşündüğümü söylersem yalnızlaşırım”, genç yetişkin bir kadının sözleri. Dışlanma ve yargılanma korkusuna yenik düşen bir yalnızlık algısı. Olumsuz, kayba ve gerçeğe işaret eden sözcüklerin yalnızlaşmaya itme riski. Bir diğer yandan da her daim kendisinden beklenilenin sularında yüzmenin ya da bir diğerinin onu bulmayı beklediği yerde olmanın haz ilkesinin ötesinden yoksun bir haz sağlayışının terk edilmesi düşünülemez güvencesi. Üstelik, bu bir diğerinin, gerçekten konuştuğumuzda sözü karşılaşması beklenenin başkalığını da iptal etmek olmaz mı?

Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar, bilinen bir atasözümüz. Bunun psikanalizin alanındaki tercümesi konuşmanın kaybetmek anlamına geldiği, ayrışmayı ve farklılaşmayı getirdiği olurdu. “Bir seneden fazla yalnız olan biriyle birlikte olmayı istemem”, gençler arasında dolaşan yaygın bir kanı. Bir diğerine yöneltilen bakışa ya sadece acımanın ya da sadece olumlamanın eşlik ettiği, yalnızlık bir kusura, uzak durulması gereken bir yetersizliğe indirgendiğinden bir o kadar da acımasız olabilecek bir bakış açısı. “İdeal bir yaşam sürmek zaten mümkün değil, yalnız kalmaya ne gerek var”, kulağıma çalınmış diğer sözler. Yine tek başına kalmaya indirgenen, ideal olmayan bir yaşamın ya da çift ilişkisinin dışına sürülen bir yalnızlık olgusu. “Yalnız kalmaktan korkuyorum”, insan-ı beşere bazen kendisini olanca gücüyle dayatan, konuşan eksikli varlıklar olmanın eşikte bekleyen tekinsizi, *Unheimlich*¹.

¹ *Heim*, Almanca tanıdık olan, ev, insanın kendi evine ait olan anlamına gelmektedir. Freud’un 1919’da yayınlanan metnindeki *Unheimlich* sözcüğünü *Un* ekinin anlamını verebilecek bir şekilde tekin sözcüğünden türeyen *tekinsiz* olarak Türkçe çevirisini oldukça isabetli buluyorum. Evdeki yabancı yerine tekin olanda içerilen bir tekinsiz, hatta tekinsiz olandan türeyebilecek bir tekin anlamında. S. Freud, (1919), *L’inquiétante étrangeté et autres essais*, Paris, Gallimard, 1985.

Tüm bunlara karşılık yalnızlığa methiyeler düzüp, insanın başını döndüren bu kaygının geçici olduğunu ve sonrasında yerini ferah mı ferah bir düzlüğe bıraktığını söylemeyeceğim. Bu yalnızlığı dönemsel, kronolojik bir var oluş hali gibi sunmak olurdu ve imgesel bir ideal yanılması sürdürürdü. Bununla birlikte yalnızlığın benlik idealinin kurulmasını sağlayan toplumsal sembolik dolayımın kaçınılmaz bir etkisi olarak oluştuğunu ve bir dizi kaybın yasıyla -birincil narsisizm, ilk sevgi nesnesi, aynadaki ideal ben gibi- birlikte deneyimlendiğini söylemekle de yetinmeyeceğim. Serge Lesourd tarafından bir ergenlik geçişi olarak adlandırılan *kadınıyla karşılaşmanın* duyumsattığı onarılamaz bir yalnızlık türü üzerine yazmaksa bize birçok kapı aralardı². Zira, konuşan varlığın varlıkla olan ilişkisindeki denk olmayıştan, kapanmayan bir aralıktan beliren ve her zaman zamansız açılan bir yalnızlık örtüsünü yeniden ivedilikle kapamayı istemek, olağan nevrotik histerikleşmelerden fanatik bir sevgiye ya da nefrete varabilen birçok semptomatik cevaba ya da tutkulu dışavurumlara yol açar.

Öte yandan, yalnızlık, bir yeni doğanın ilk çılgılığından ölüme kadar yaşamın, farkın dahil olduğu her bir dönemecinde yeniden deneyimlenen bir ıstırapı değil mi? *O Hilflosigkeit*.³ İnsanın yaşamındaki hangi seçim, değişim, karar, hüznün, sevinç, düşünüş, mücadele, yolculuklar, bir aradalık ya da beklenmedik olanın düzlemindeki karşılaşmalar bundan muaf? Ben bu yazıda yalnızlığı, her bir sözcüğün ve dilsel yapılarının merkezindeki bir deliğin yaşamsal boşluğunu yeniden kazanmaya yöneldiği sembolik bir adres arayışı, öznel bir yer oluşturma çabası olarak tanımlayacağım. Bunu durumsal ve sonlandırılmak istenen bir yalnızlıktan farklı olarak, öznenin var gücüyle ve kendi imkanlarıyla -bu kimi zaman içe çekilmelerle, isteksizlikle, tekrar eden sorgulamalarla ya da şiddetli krizlerle de olsa- anlam dışı kalan bir boşluğu yeniden işletmeye *gönüllü oluşu* olarak duymayı öneriyorum. Tüm bu zorlukların içinde bir gönüllü oluştan bahsetmek tuhaf gelebilir, ki bunun kendiliğinden olmadığı da aşikâr. Tam da bu sebeple analitik bir çalışmada bu tür bir çabanın ve kararlılığının oluşabileceği bir bağın koşullarını araştırmanın önemli olduğunu düşünüyorum.

Jean Marie Forget, anneliğe dair aktarımın farklı boyutlarından söz ettiği kitabında Monique Bydlowski ve Charles Melman gibi farklı psikanalistlerin klinik deneyimlerine de referans vererek bir kadının hamilelik esnasında yaşadığı fiziksel kasılmaların ve de içinde

²S. Lesourd, *Adolescences...Rencontre du féminin*, Toulouse, érès, 2009. Ergenlik geçişini ele aldığım yazıları okuyucu www.ozgesoysal.com adresinde “ergenlik oluşumları” bölümünde bulabilir.

³ Yeni doğanın derin bir elemi, yakınındakinin yardımına muhtaç oluşunu ve insanın temel çaresizliğini anlatan bu sözcük, S. Freud’un 1895 yılındaki *Eskiz* çalışmasında bir kavram niteliği kazanmıştır. Freud’un bu metninin ele alındığı bir çalışma için bkz. S.Beyza Toktay, *Freud’un Taslak metni üzerine bir çalışma*, www.inisiyatifatolye.com

bulunduğu ruhsal geçirgenliğin yol açabileceği bazı özel yaşantılardan bahseder⁴. Yazarların aktardığı üzere bunlar beklenmedik bir şekilde uyanan şiddetli düşlemler olabileceği gibi perde anılar ya da kadının kendisine veya eşine hatta çocuğuna zarar verme sahnelerini içeren gündüz düşleri şeklinde ortaya çıkan sancılı yaşantılar olabilir. Geçmişten gelen bir anının yoğun ve güçlü etkisi, yarım kalmış bir yasin kendisini yeniden hatırlatması, ifade bulamamış acıların öfke olarak kendisini dayatması, o zamana kadar kapalı ya da üstü örtülü kalmış bir alanı geçirgen ve tahammül edilemez kılar. Gerçekten de nadiren de olsa, yıllar önce çalıştığım bir hastanenin psikiyatri kliniğinin bir üst katında bulunan tüp bebek servisine tedavi için gelen bazı çiftlerde benzer durumlara bir tür şaşkınlık içinde tanıklık etmişim. Çok uğraşmış olmalarına rağmen, hamileliğin belirginleştiği ya da doğuma yaklaşan aylarda kimi kadınların çocuklarından kurtulma düşlemleriyle boğuştuklarını ve bu yok oluş olmaksızın onlara yardımcı olmanın mümkün olamayacağı inancına sıkıca tutunduklarını dinlemişim.

J. M. Forget, böyle durumlarda içtenlikli bir dinleyişin oldukça etkili olduğunu belirtir. Bununla birlikte yazarın içten olarak tarif ettiği dinleyiş, psikanaliste özgü bir konumlanışı ilgilendirmektedir ve kaynağını kuramsal bağlantılarla sıkı bir şekilde örülen bir temelden almaktadır. Bu kadınların durumunda olduğu gibi, özne imkansızla olan ilişkisinde kendi yargısını yeniden üretmek durumdadır ve bu gerçekten de hiç de kolay olmayan bir doğrulmayı gerektirir. Özne, dengesini sarsan bir aşırılıkla ya da ölçüsüzlükle karşılaştığı her bir sınavıcı deneyimde, sembolik çarkın öznenin bağımsız hareket ettiği sürükleyici bir çağrışım şelalesinin içine girer. Gündelik yaşam akışının içindeki değişimlerde ya da bazı seansların sonrasında öznenin kapılabileceği ve sözcüklerin, görüntülerin, anı parçalarının birbirini çok hızlı çağırdığı bu çağrışım fırtınası, aslında *mantiki bir geçişi* ifade eder. Bu öznenin verili ve tanıdık anlamlarının ya da anlam bütünlüğünün sarsıldığı bir geçiştir ve oldukça ehemmiyetlidir; zira örneğini verdiğimiz bu kadınların durumunda olduğu gibi uzun sürmeleri riskinde katlanılamaz bir etki gücüne sahiptirler ve yoğun bir şekilde kurtulma düşlemlerine sebep olabilirler.

J. M. Forget'nin içten ve kararlı bir yaklaşımın altını çizmesinin bir diğer nedeni de bu tür zorlu geçişlerde yorum yapmamızın imkanı olmayışıdır. Dahası, bu husus analistin ya da klinisyenin anlam içeren bir yorum öne sürmede aceleci olmamasını gerektiren bir temkinlilik ister, aksi taktirde bu anlam-fazlası bunun içinden geçen kişiyi tehlikeli bir eyleme itebilecek türden bir güçlkle baş başa bırakabilir. Dolayısıyla da bunun bir geçiş olabilmesi için -ki bu

⁴ J. M. Forget, *La transmission maternelle, à quelles conditions?*, Toulouse, érès, 2018, Türkçe çeviri: Özge Soysal, S. Beyza Toktay (yayınlanmayı bekliyor).

geçiş mantığı yapan da budur- öznenin bedeninin gerçeğinde, kendisine ait olmayan Başkanın düzleminde kaybı işaretleyen sembolik izlerini yeniden bulabilmesi gerekmektedir. Bu aynı zamanda yalnızlığın bu yazıda açıklamaya çalıştığımız bir tanımıdır da. Çünkü ancak bu türden bir hatırlama bedeni kaybın izleriyle işaretlenen boşlukların yeniden dolaşımında ve bağlantıda olduğu işleyişine yerleştirebilir ve bu sayede de yeniden denge kazanılabilir.

Öznenin bağımsız hareket eden, öznenin kaybolduğu ve sarsıcı etkiler getiren bir sembolik akış, öznenin sembolüğün gücüyle, daha doğrusu sembolüğün kaynağını aldığı yapısal bir boşluğun gerçeğiyle, temsil dışı kalan bir ölüm gerçeğiyle ya da mutlak bir yalnızlıkla karşılaşmasına denktir. Konuşan varlıklar için yaşadığımız sürece kökenlere, kaynağa dair bir gerçekle pür bir karşılaşma namümkün olduğu için özne bunu bahsettiğimiz bu tür durumlarda zincirden çıkmış parçaların, kesitlerin ve harflerin durdurulamaz metonimik akışıyla deneyimler. Tam da bu sebeple anlam dışı kalan yapısal bir boşluğun kendisini dayattığı bu kasırgayı dindirebilecek olan şey boşluğa bir neden ya da gösteren koymak değil, -zira boşluğun kendisi nedendir- öznenin imkansızla olan ilişkisini çevreleyen nesnenin radikal kaybının işaretlerine, dolayısıyla da ölüm gerçeğiyle arasına bir mesafe getiren bu izlere yeniden atılım vermektir. Bu da kaçınılmaz olarak analistin ya da klinisyenin imkansızla ve yalnızlıkla olan ilişkisinde nerede ve nasıl konumlandığına dair hassas bir soruyu getirir.

Nesnenin kaybının öznelikteki indirgenemez işaretlerine, bir diğer deyişle varlığın ve bedeninin gerçeğini erişilemez kılan izlere öznenin yeniden tereddütsüz kendi evet'ini yani rızasını vermesi, giderilemez yapısal bir boşluğu da yalnızlık olarak, yani öznelleşmiş bir alan olarak yerine yerleştirmenin yolunu hazırlar. Öznenin tekrar insani dengesini kazanabilmesi için gönüllü olabileceğini öne sürdüğümüz hipotez de böylece temellendirmesini bu öznel konumlanışta bulur. Yapısal boşluğun kapandığının uyarısını veren bu çağrışım şelalesi, sözünü ettiğimiz kadınların farklı öznel konumlanışlarının arasında esneyebilmesini sağlayan aralığın kapanmasına ve bunun tahammül edilemez bir hal almasına karşılık gelir. Çocuğuyla tamamlanma kurgusuyla sahip olduğu fallusa⁵ değin benzer konumu ve pür farkın öznelikteki işaretleri arasındaki aralığın kapanışı, yol açtığı çağrışım silsilesinin kısılcındaki bir kadına atık gibi hissettirebileceği gibi, baş edilemez olan bir tüm güçlülük yanılsaması da pompalayabilir. Bunun beraberinde getirdiği katlanılamaz bedensel ağırlar ve

⁵ Psikanalist Anne Joos'un sahip olma diyalektiğini işlediği etkileyici yazısının Berkay Ilgaz tarafından Türkçeye kazandırılmış versiyonunu www.inisiyatifatolye.com adresinde "Sahip olmadığını kaybetmek" başlığıyla bulabilirsiniz.

özellikle de uyku sorunu, gece-gündüz gibi temel sembolik ayrımların çağrışımların başı boş hareket ettiği bu toz dumanda kaybolmaya yüz tuttuğunun bir habercisidir.

Öznenin yok oluşa sürüklenebildiği bu şiddetli geçişlerde kendi yaşamsal boşluğunu yeniden ılımanlaştırmasının yolu, bedenimizin, ilişkilerin, zamanın ve yaşamımızın sahibi olduğunu sandığımız yanılsamalarımızın berisinde silinemez bir yalnızlığın insanileştiren kabulü değil midir? Yalnızlığın aslında koruyucu bir işlevinin olmasına neden bu kadar şaşırıyoruz? Kendi kırılğanlıklarımızdan konuşmaya izin veremediğimiz için mi? Ya da buradan konuşabilmenin yerinde olabilecek tonlamalarını, nüanslarını bulamadığımızı düşündüğümüz için mi? Yine de tüm bu hipotezlerden itibaren şunu öne sürebiliriz: öznenin ister kadınsı ister eril konumlanışta olsun, ideal bir birlik yanılsaması ve kulak tıkayamayacağı gerçekler arasındaki bir boşluğu kat edilebilir kılması, kendi yalnızlığının hep aynı yere gelen değişmez işaretlerini her seferinde ilk kezmiş gibi keşfederek adımlamasına karşılık gelir.

O halde kaynağını gerçekten aldığı duyuran bir sembolüğün gücünün özneyi akışta sürüklemeyecek bir ağırlık noktasına sahip olabilmesi, bu gerçeği kendi sabitelerinde tutan sembolik bir aracının dolayımını da işleve çağırır. Yalnızlığın öznellikteki pür farklılığın göstereni olarak işlev kazanabilmesi, şüphesiz öznel bir ıstıraba kulak kesilen bir analistin öznelliğinde fallusun imkansız imkânsız olarak işaretleyen bir gösteren olarak “doğru” yerinde olmasını gerektirir: bir delik olarak ağırlık noktasını niteleyen bir gösteren. Analistin bu doğru yerin ne anlama geldiğine dair kendi sürecinden edindiği öznel bir fikrinin olması, duyusuna yön verebilecek bir güzergâh sunar. Boş bir yerin pür farklılığından başka bir şeyi temsil etmeyen fallik gösterenin bilinçdışındaki bu işareti, analistin özgün bir yalnızlık yorumudur da. Böylece, her bir seansta ve aktarım ilişkisinde yeniden atılım alan sözcüklerin serimlenişinin biçimlendirdiği bir güzergahın ufkunu da karşılıklı kabullerin ötesinde analizanın kendi yalnızlığı olabilecek, ideallerle kapanamaz bir yerin öznel yorumuna açabilir.

Lacan’ın 1959 ve 1960 yıllarındaki *Psikanalizin Etiği* semineri yalnızlık fenomeniyle bu türden bir duyusla çalışabilmemizin koşullarını düşünebilmemiz için eşsiz bir yol açar⁶. Lacan’ın diğerlerinin arasında özel bir yere sahip olduğunu belirttiği bu semineri ve bunu bu semineri tüm bir sene boyunca çalışmış okuyucuları olarak şüphesiz bizim de deneyimlediğimiz katkılarını başka birçok yazımda ele aldığım için burada daha çok yalnızlıkla olan ilişkisinde

⁶ J. Lacan, Le Séminaire Livre VII, *L'éthique de la psychanalyse*, Le Seuil, 1986. Özellikle de Antigone’yi yorumladığı XIX., XX. ve XXI. dersler.

Antigone karakterinin duyurdukları üzerinde duracağım⁷. *Antigone*, Lacan'ın öğretisinde önemli bir yer kaplayan kadın figürlerinden biridir. Ne salt krala kafa tutan bir baş kaldırana ne de eş ve çocuklar gibi yaşamın tarafındaki seçimlerden vaz geçmeyi göze almış bir azizeye indirgenebilir. Trajik bir kahraman olarak *Antigone*, yalnız ve ışıldayan karakterinde Lacan'ın haz ilkesinin ötesine açılan bir bilgi türünü psikanalizin etiğiyle birlikte düşündüğü baş döndürücü yeni bir rüzgârın esin kaynağını oluşturur.

İsmi *Antigone* olan bir tragedya olsa da Sofokles'in eserinde⁸ keyfi kararlarıyla hükmeden Créon'un kapladığı yer kadar bir yer kaplamayan, hatta sebep olduğu eylemlerden ötürü üzeri neredeyse sessizlikle örtülü kalan bu figür, Lacan'ın ona ayırdığı yerde görkemli bir anlam da kazanır. Psikanalistin adımladığı bir yalnızlığın, *arzusunu terk etmemek* üzerine kurulu bir yalnızlığın cismanileşmiş halidir *Antigone*. Öyle ki nefes kesen ve ışıldayan güzelliği kaynağını insanı raydan çıkararak, taşları yerinden oynatan bir *kadının* bu cismaniyetinden alır.

Antigone, Créon'un savaşta ölmüş kardeşi Polynice'in ölüsünün bir leş gibi terk edilerek gömülmesine izin vermeyen kararına itiraz eder ve bu itirazından da geri dönmez. Her ne olmuş olursa olsun, onun nazarında Polynice insan olduğu gerçeği değişmez bir şekilde bir mezara sahip olmalıdır. Lacan, tam da bu noktada *Antigone* karakterine kendi benzersiz yorumunu verir. Zira *Antigone*'un ısrar ettiği bu gerçek, dilsel işleyişin değişmez olduğu kadar geri döndürülemez de olan bir unsurunu, sözcüklerin haz ilkesine göre yer değiştirdiği bir akışı durduran sabit bir gerçeğini ilgilendirir. Lacan'ın *Antigone* karakterini *eğilmez bükülmez* olarak tanımlamasının sebebi tam da dilin *aşılamaz* olan bu gerçeğinin es geçilemez oluşudur. Ve gösterenlerin bitimsizce yer değiştirdiği sembolik bir zincirde, gösterenlerin temsili olduğu namevcutun kendinde dile getirilemez olduğu gerçeğini simgeler. Dilsel yapılarındaki bu özellik, aynı zamanda her bir gösterenin merkezinde bulunan bir yalnızlığı işaret eder. Dahası, dilsel yapılarındaki sözcük çiftleri halinde yer alan karşıtlıklar ilkesi de bu radikal kaybın gerçeğinin belirlediği bir ilkedir ve öznenin bu kaybın sorumluluğunu alması, öne sürdüğü sözcüklerde ve yaptığı seçimlerde ifadesini bulur.

Antigone, Lacan'ın bu karakteri okuyuşunda kendisini ölüme sürükleyen tutkuların esiri olmuş fanatik bir kahraman olmaktan uzaktır. *Antigone*, pür farklılığın işlettiği bir dil yasasının

⁷ Atölye İnisyatifi ekibi olarak 2025-2026 çalışma yılı boyunca Jacques Lacan'ın yapıtını okuma seminerlerinde Lacan'ın bu seminerini feyz alarak okuduk. Bahsi geçen yazıları ise okuyucu www.ozgesoysoy.com adresinde *Psikanaliz ve Etik* başlığı altında bir yazı dizisi olarak bulabilir.

⁸ Sophocle, *Tragédies complètes*, Paris, Gallimard, 1973, s.81-131.

yeniden işleyebilmesi için açılmak zorunda olan bir gerçeğin boşluğunun, onarılamaz bir deliğin dilsel yapılanışta yeniden yerini almasının metaforudur. Yüce İyinin koşulladığı bir yıkımdan, nefretten ya da saldırganlıktan ve yine Yüce İyinin koşulladığı bir uyum ve anlayış zorunluluğundan farklı olarak, Yüce İyi'yi tamamlanmanın imkânsız olduğu, zaten hiç kazanılmamış bir kaybın gerçeği olarak “doğru” yerine yerleştirmeye gönüllü olduğumuz bir parkurun metaforudur Antigone. Bu sebeple olsa gerek, psikanalistin adımladığı yolun da ufkunu açan etik bir konumlanması işaret eder: dil yasasının işleyebildiği bir ray sisteminin taşıdığı bir öznellikte, öznenin değişmez olana -ki bu arzusunun nedeni olan *hiç* nesne değilse nedir?- kendi sözünü ve imzasını kazandırabildiği bir karşılaşmaya cesaret edebilmesi.

Bunu cinselleşmenin kadınsı tarafında yer alan bir öznenin kadınsıyla karşılaşmalarında beklenmedik olana atılım verebilmesi, dolayısıyla da öngörülemez olanın düzleminde olan bir boşluğa canlılık kazandırabilmesi; cinselleşmenin eril tarafında yer alan bir öznenin de yine kadınsıyla olan karşılaşmalarında yaşamın başkalığını kavrayabilmesi için kendisini ketleyen ya da türlü şekillerde bitişe sürükleyen imgesel fallik güçle dolmuş ellerini boş bırakmaya razı gelişi olarak betimleyebiliriz. Bu değişmeyen şey, insanın yaşamının anlamını kökten bir şekilde değiştirebilecek türden bir *yalnızlık* değilse nedir?